

УДК 579.61+547.83+615.11

Ступінь впливу просторово розгалужених похідних фенолу на адгезивні і протилізоцимні властивості клінічно значущих патогенів
Руденко Л.М.

Полтавська обласна санітарно-епідеміологічна станція

На тлі екологічних та економічних негараздів в країні існує ціла низка проблем, пов'язаних з здоров'ям населення. Одна з найважливіших з них – інфекційні та гнійно-запальні захворювання, які за останнє десятиріччя не мають тенденції до зниження, а деякі з них (дифтерит, холера, туберкульоз, СНІД) проявляють себе ще більш агресивно. З року в рік підвищується рівень захворюваності на гнійно-запальні хвороби, обумовлені умовно патогенними мікроорганізмами [1,2]. Впровадження в медичну практику антибіотиків і сульфамідів в другій половині ХХ сторіччя на початку було вельми обнадійливим, та в подальшому навіть інтенсивне розширення їх арсеналу і поява препаратів самих нових поколінь не призвели до бажаних результатів і вирішення проблеми остаточно.

Одним з основних факторів, що обумовлюють зниження ефективності хіміопрепаратів є постійно прогресуюча резистентність збудників до них. Формування та інтенсивне розповсюдження в умовах лікувально-профілактичних закладів антибіотикостійких мікроорганізмів пов'язано також з підвищенням їх адаптаційних властивостей, адгезивності і вірулентності, конкурентноздатності, що підсумково надає їм селективну перевагу в мікробіоценозах [3,4]. Суттєвим негативним наслідком нераціональної хіміотерапії є відмічене вченими і практиками різке підвищення темпів еволюції патогенних і умовно-патогенних для людини мікробів, відчутна зміна етіологічної структури збудників гнійно-запальних захворювань, перш за все в сторону зниження долі облігатних патогенів і не уклінного розширення спектру та підвищення питомої ваги умовно-патогенних мікробів [5]. Звертають на себе увагу не тільки зміни в останнє десятиріччя етіологічної структури захворювань мікробного генезу, а й поступовий каскадний процес заміни бактеріальних збудників гнійно-запальних процесів в напрямку "гноєтворні коки → ентеробактерії і псевдомонади → аспорогенні анаероби". Вказане ставить нові перепони для хіміотерапевтів, оскільки збудники вищого щабелю еволюції генетично більш стійкі до протимікробних препаратів, та й арсенал факторів протидії антибіотикам, антисептикам і дезінфектантам в них значно ширший.

В умовах сучасної клініки суттєво знижуються можливості монопольного використання антибіотиків і нагально підвищується актуальність пошуку нових методологічних підступів, засобів та методів хіміотерапії. Вельми перспективним в останні десятиріччя виявився напрям в розробці антисептиків і дезінфектантів на основі загальновідомого та широковикористовуваного в практиці фенолу. Пошук нових більш ефективних та менш токсичних сполук в цьому

ряду органічних речовин продовжується. На основі фенолів при їх взаємодії з ефірами і карбоновими кислотами синтезовано 32 сполуки з підвищеними кислотними властивостями (при введенні в основну структуру фенолу електронноакцепторних замісників – NO₂, COOH тощо). В попередніх дослідях доведено виражену їх протимікробну активність, визначено токсичність (V – VI група небезпечності). Вельми цікавим, на наш погляд, може бути вивчення впливу деяких з них на ступінь прояву мікробами властивостей щодо колонізації та адгезії. Вказане стало предметом виконаного експериментального дослідження.

Здатність збудників інфекційних та гнійно-запальних захворювань до колонізації в зоні первинного інфікування є одним з базисних факторів їх хвороботворності. Разом з схильністю до інвазії (вихід за межі зони первинної колонізації), властивістю продукувати токсини та персистувати в організмі господаря адгезія серед багатфакторних ознак хвороботворності патогену є чи не одним із визначальних, оскільки являє собою початковий етап взаємодії мікро- і макроорганізмів.

Для захворювань, збудники яких первинно локалізуються на слизових оболонках (а їх більшість), першим і необхідним їх завданням є подолання колонізаційної резистентності мукоїдної системи. Процес взаємодії звичайно розпочинається з адгезії, обумовленої вибірковою закріпленням бактерій на епітеліоцитах і/або муцинах, що покривають епітеліоцити. Деякі мікроорганізми (коринебактерії, бацили) активно підготовлюють зони адгезії за допомогою ферментів типу нейрамінідаз, оголюючи рецептори клітин, а також цитокінів, індукованої експресії епітеліальних рецепторів, сорбції мікроба-збудника на бактеріях, що вегетують в біотопі, взаємодії з розчинними білками (наприклад, фібронектином, вібропектином, тощо), які опосередковано сприяють фіксації патогену на клітинних рецепторах, матриці і з'єднуючій тканині. Спектр бактеріальних адгезинів вельми широкий, що визначає полівалентність феномену навіть в межах одного виду мікроорганізмів. Так, у грампозитивних бактерій перш за все процес обумовлюється взаємодією бактерій з мікрворсинками, білками і ліпополісахаридами зовнішньої мембрани клітин, у грамнегативних – з білками клітинної стінки, ліпотейхоєвими кислотами; у капсульних бактерій в процес адгезії включаються полісахариди капсул. Не дивлячись на те, що більшістю дослідників процес адгезії вивчався з використанням клітинних культур, що тільки умовно відображає характер взаємодії бактерій і організму в реальних ситуаціях, все ж сам факт особливої патогенетичної значущості адгезії сумнівів не викликає. Більш того, в ряді випадків адгезія виходить за рамки чисто фізико-хімічної взаємодії, обумовлюючи негативний вплив на функціональний стан клітин господаря і підготовку їх до сприйняття токсичних продуктів збудника хвороби.

Матеріали і методи

В роботі використано 7 похідних фенолу. Адгезивні властивості тест-мікробів означували за рівнем індексу адгезивності щодо еритроцитів людини, ентероцитів кролів та клітин лімфоїдної тканини мигдаликів [6,7]. Вплив похідних фенолу на протилізоцимну активність бактерій визначено за методиками О.В. Бухаріна і співавт. [8] в модифікації В.І. Білозерського. [9]. Результати досліджень статистично оброблено за В.Ю. Урбахом [10].

Результати та їх обговорення

В попередніх досліджах визначено природну ступінь адгезивності збудників гнійно-запальних процесів, вилучених в м.м. Полтаві, Сумах та Харкові в період 2003-2007р.р. (табл. 1).

Звертає на себе увагу досить високий індекс адгезивності по відношенню до еритроцитів людини клінічно значущих штамів клебсієл, золотистого стафілококу, нейсерій і кандид; по відношенню до ентероцитів кролів - ентеропатогенних кишкових паличок, ентеробактерів і протеїв; щодо клітин лімфоїдної тканини мигдаликів - клебсієл, псевдомонад, золотистого стафілококу, гноєродного стрептококу, менінгококів і кандид. Вказане свідчить за виражену

гетерогенність адгезивів бактерій в залежності від їх виду та від типу клітин – мішеней.

В подальших досліджах означено ступінь впливу похідних фенолу в суббактеріостатичних дозах (25% від мінімальної затримуючої рiст мікробів концентрації) на адгезивність збудників гнійно-запальних процесів (табл. 2). Достатньо виражено інгібували адгезивну активність похідні фенолу, які вміщують в ароматичному ядрі СН₂СН (сполуки 3 і 5), дихлоретилен- (сполуки 11 і 16), дибромметилен- (сполука 24) та дийодметилен- (сполука 27) аміногрупи.

Таблиця 1. Ступінь адгезивності мікроорганізмів, вилучених при гнійно-запальних захворюваннях

Штами мікроорганізмів	Кількість штамів	Індекс адгезивності до		
		ерритроцитів людини	ентероцитів кролів	клітин лімфоїдної тканини мигдаликів
<i>Escherichia coli</i>	7	3,64±0,07	4,38±0,14	1,57±0,06
<i>Enterobacter cloacae</i>	5	2,72±0,05	4,21±0,07	1,42±0,02
<i>Citrobacter freundii</i>	5	2,11 ±0,09	2,74±0,04	1,12±0,03
<i>Klebsiella pneumoniae</i>	8	5,84±0,16	1,32±0,07	4,18±0,09
<i>Pseudomonas aeruginosa</i>	6	4,19±0,09	2,56±0,09	4,36±0,08
<i>Pseudomonas cepacia</i>	4	1,63±0,06	4,22±0,11	4,84±0,11
<i>Proteus mirabilis</i>	5	3,52±0,08	3,05±0,05	
<i>Micrococcus luteus</i>	7	1,74±0,07	1,34±0,04	3,94±0,06
<i>Staphylococcus aureus</i>	11	5,32±0,11	2,04±0,07	5,16±0,17
<i>Staphylococcus epidermidis</i>	5	3,10±0,06	1,08±0,03	3,18±0,11
<i>Staphylococcus saprophyticus</i>	5	2,48±0,03	1,37±0,06	3,02±0,08
<i>Streptococcus pyogenes</i>	7	5,41±0,17	2,16±0,09	5,27±0,19
<i>Neisseria meningitidis</i>	10	4,82±0,13	1,24±0,03	5,48±0,14
<i>Neisseria gonorrhoeae</i>	5	5,92±0,15	1,02±0,03	3,36±0,09
<i>Candida albicans</i>	12	4,65±0,09	1,48±0,05	4,46±0,11

Примітка: до 1,75 – неадгезивні; 1,76 – 2,5 – низькоадгезивні; 2,51 - 4,0 - середньоадгезивні; > 4,0 - високоадгезивні.

Порівняно низьку нейтралізуючу адгезивну дію мікробів по критерію рівнів індексу адгезивності щодо еритроцитів людини проявила себе сполука 19, вміщуюча в кільці фенолу електроноакцепторний замісник СООН.

Загальновідомий зв'язок наявності і ступеню антилізоцимної дії мікробів з їх вірулентністю, процесами адгезії та колонізації, а також здатністю подовженої персистенції в організмі господаря. В умовах *in vitro* вивчено рівні антилізоцимної активності патогенів, що найбільш часто зустрічаються в якості збудників гнійно-запальних захворювань в сучасній клініці (табл. 3). Найбільш вираженою здатністю нейтралізувати лізоцим володіли псевдомонади, стафілококи, клебсієли, гемофіли, пептострептококи, протеї, бактероїди і лістерії. Наведені дані знаходяться в деякому протиріччі з результатами інших авторів [11] та в основному підтверджують сам факт наявності механізмів протидії лізоциму у переважній більшості патогенних та умовнопатогенних мікроорганізмів з селективними перевагами при існуванні і розвитку їх популяцій в чітко означених екологічних нішах.

Виходячи з поняття основного механізму дії лізоциму (розщеплення 1,4-глікозидних зв'язків в глікановій структурі полімерної молекули пептидоглікану клітинної стінки), з одного боку, та загальновідомих даних щодо механізмів протимікробної активності поверхнево-активних речовин (вплив на окремі компоненти клітинної стінки, цитоплазматичну мембрану і систему дегідрогеназ), - з другого, цілком логічно висловити припущення щодо можливості в принципі фенолових похідних в низьких дозах нейтралізувати протилізоцимну активність мікроорганізмів. В прямому досліді *in vitro* означено ступінь нейтралізації антилізоцимної дії деяких клінічно значущих збудників гнійно-запальних хвороб (табл.4).

Всі використані в досліді сполуки дещо в різній мірі проявили нейтралізуючу дію щодо протилізоцимної активності стафілококів, стрептококів, псевдо монад, клебсієл, менінгококів і кандид. Більш виражена інактивуюча дія притаманна сполукам під шифрами 11, 19 і 27 з фрагментами диетаноліл-, дихлоретилен- та диброметиленаміногруп відповідно.

Аналіз в комплексі одержаних даних про ступінь впливу просторово розгалужених похідних фенолу на адгезивну властивість збудників гнійно-запальних захворювань по відношенню до різних клітин-мішеней та їх антилізоцимну активність дозволяє зробити висновок про наявність у досліджуваних речовин протиадгезивних і антиколонізаційних властивостей. Вказане розкриває одну із сторін механізму протимікробної дії фенольних сполук і окреслює перспективу можливого застосування їх в низьких дозах з метою пониження селективних переваг клінічно значущих мікроорганізмів в умовах персистенції в мікробіоценозах різних екологічних ніш.

Список літератури

1.Бойко В.М., Палій Г.К. Мікробіологічна характеристика антимікробних препаратів, що застосовують при профілактиці та лікуванні нозокоміальних інфе-

кцій//Вісник Вінницького медичного університету. - 2005.-Т.9.-№1.- С.8-11.

2. Борисов И.В. Антибактериальная терапия при остеомиелите (систематизированный обзор) // Антибиотики и химиотерапия.- 2007.-Т.48.-№9.- С.37-40.

3. Гудзь О.В. Современные подходы к дезинфекции медицинских инструментов и эндоскопов // Провизор.-2006.-№11.-С.39-43.

4.Kramer A., Hingst V. Klinisch Antiseptik. Berlin, Heidelberg, 1998.-P.450-468

5. Mariap Mc.G., Kleger A.S. Toxyty of Staphylococceae alpha toxin for rabbit alveolar macrophages // Infect. and Immun.- 2005.-Vol.39.-N10.-P.439-444.

6. Брилене Т.А., Брилис В.И., Онищенко П.Н. О влиянии пенициллина на адгезивность лактобацилл // Тр. IV съезда ЭМИ.- Таллин.- 1992.- С.81-90.

7. Брилис В.И., Брилене Т.А., Ленцнер Х.П., Ленцнер А.А. Методика изучения адгезивного процесса микроорганизмов // Лабораторное дело -1996.-№4.- С.210-212.

8. Бухарин О.В., Курлаев П.П., Чернова О.Л. Факторы персистенции стафилококков в прогнозировании течения гнойно-воспалительных заболеваний // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунологии.- 1998.- №5.-С.27-30.

9. Белозерский В.И. Модификация метода определения антилизоцимной активности штаммов менингококка // Микробиологический журнал.- 1999.-Т.6.-№3.-С.57-61.

10. Урбах В.Ю. Математическая статистика для биологов и медиков. М.: Медицина, 1968.- 429 с.

11. Шевчук Н.М. Порівняльне дослідження антимікробної активності і властивостей нових антисептичних препаратів : Автореф. дис. ...канд. мед. наук.- Харків, Інститут мікробіології та імунології ім. І.І. Мечникова АМН України ,2004.-25с.

579.61+547.83+615.11

СТУПІНЬ ВПЛИВУ ПРОСТОРОВО РОЗГАЛУЖЕНИХ ПОХІДНИХ ФЕНОЛУ НА АДГЕЗИВНІ І ПРОТИЛІЗАЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ КЛІНІЧНО ЗНАЧУЩИХ ПАТОГЕНІВ **Руденко Л.М.**

В дослідях *in vitro* означено наявність у деяких просторово розгалужених фенолів в суббактеріостатичних дозах антиадгезивних і протилізаційних властивостей.

Ключові слова: похідні фенолу, колонізація, адгезія, лізоцим.

УДК 579.61+547.83+615.11

СТЕПЕНЬ ВЛИЯНИЯ ПРОСТРАНСТВЕННО РАЗВЕТВЛЕННЫХ ПРОИЗВОДНЫХ ФЕНОЛА НА АДГЕЗИВНЫЕ И ПРОТИВОЛИЗАЦИОННЫЕ СВОЙСТВА КЛИНИЧЕСКИ ЗНАЧАЩИХ ПАТОГЕНОВ

Руденко Л.М.

В исследованиях *in vitro* определено наличие у некоторых пространственно разветвленных фенолов в

суббактериостатических дозах антиадгезивных и
противолизацимных свойств.

Ключевые слова: производные фенола,
колонизация, адгезия, лизоцим.

Таблиця 2. Ступінь впливу просторово розгалужених похідних фенолу в суббактеріостатичних дозах на адгезивну дію деяких збудників гнійно-запальних захворювань (по рівням індексу адгезивності щодо еритроцитів людини)

Мікроорганізми	Індекс адгезивності мікроорганізмів щодо еритроцитів людини							
	Контроль	Шифр хімічної сполуки						
		3	5	11	16	19	24	27
<i>E. coli</i>	3,64±0,07	1,59±0,07*	2,14±0,08*	1,32±0,04*	1,04±0,02**	2,06±0,09	2,35±0,05	2,01±0,06
<i>K. pneumoniae</i>	5,84±0,16	2,26±0,04*	1,35±0,04* *	1,16±0,06**	1,22±0,04**	2,32±0,11*	3,71±0,06*	2,15±0,07*
<i>P. aeruginosa</i>	4,19±0,09	2,38±0,07*	1,50±0,06*	1,84±0,04*	1,53±0,03*	2,96±0,05*	3,14±0,07*	2,06±0,04*
<i>P. mirabilis</i>	3,52±0,08	1,92±0,05*	1,69±0,06*	1,37±0,07*	1,06±0,07*	1,80±0,07	1,98±0,04	2,14±0,09
<i>S. aureus</i>	5,32±0,11	2,48±0,09*	2,11±0,07*	1,68±0,05**	1,48±0,05**	3,14±0,09*	3,76±0,02*	2,38±0,07*
<i>S. pyogenes</i>	5,41±0,17	2,54±0,09*	2,30±0,05*	2,04±0,09*	1,91±0,05*	3,76±0,06*	3,58±0,11*	2,11±0,05
<i>N. meningitis</i>	4,82±0,13	1,67±0,06*	2,07±0,08*	1,58±0,03*	1,64±0,08*	3,08±0,05*	2,36±0,09	2,06±0,07*
<i>N. gonorrhoeae</i>	5,92±0,15	1,38±0,04* *	1,98±0,04*	2,02±0,07*	1,88±0,06*	3,54±0,08*	3,94±0,08*	2,37±0,09*
<i>C. albicans</i>	4,65±0,09	1,49±0,05*	2,04±0,07*	1,17±0,05*	1,24±0,07*	2,14±0,07*	2,28±0,08*	2,40±0,08

Примітка: * - P<0,05
** - P<0,01

Таблиця 3 Ступінь антилізоцимної активності мікроорганізмів, вилучених від хворих на гнійно-запальні захворювання

Мікроорганізми (група, рід)	Кількість шта-мів (n)	Усереднені дані нейтралізації лізоциму, мкг/мл (M±m)
Група 4		
<i>Acinetobacter</i>	3	1,6 ±0,07
<i>Neisseria</i>	8	3,9 ±0,1
<i>Pseudomonas</i>	11	6,5 ± 0,15
<i>Bacteroides</i>	12	4,5 ± 0,09
Група 5		
<i>Enterobacter</i>	8	3,6 ±0,12
<i>Echerichia</i>	12	1,5 ±0,07
<i>Klebsiella</i>	9	5,3 ±0,10
<i>Proteus</i>	6	4,6 ±0,12
<i>Haemophilus</i>	11	5,2 ±0,13
Група 6		
<i>Fusobacterium</i>	7	2,4 ± 0,09
Група 17		
<i>Peptococcus</i>	5	2,7 ± 0,08
<i>Peptostreptococcus</i>	7	5,3 ±0,11
<i>Staphylococcus</i>	19	5,6 ±0,14
<i>Streptococcus</i>	14	6,1 ±0,17
Група 18		
<i>Bacillus</i>	6	2,4 ±0,006
Група 19		
<i>Listeria</i>	7	4,8±0,12
Група 20		
<i>Corynebacterium</i>	15	1,8 ±0,03
<i>Acetobacterium</i>	8	2,7 ± 0,09

Таблиця 4 Ступінь впливу похідних фенолу в суббактеріостатичних дозах на протилізоцимну активність клінічно значущих патогенів (n=5 кожного виду)

Мік- роорганізми	Рівень лізоциму, мкг /мл (M+m)							
	Конт- роль	Шифр хімічної сполуки						
		3	5	11	16	19	24	27
P. aeruginosa	6,5±0,15	3,0±0,05*	4,1±0,07	2,1±0,06**	3,6±0,09	1,8±0,05**	3,8±0,04	1,2±0,04**
N. meningitis	4,3±0,09	2,1±0,04*	3,0±0,05	1,6±0,06**	2,7±0,07	1,9±0,03*	2,4±0,06*	1,0±0,06**
Kl. Pneumoniae	5,6±0,11	2,4±0,07*	3,1±0,11	1,9±0,03**	2,4±0,05*	2,1±0,07*	2,7±0,05	1,8±0,03**
S. aurena	5,1±0,14	1,9±0,04**	2,9±0,06*	2,2±0,07*	2,8±0,07	1,9±0,05*	2,4±0,09*	1,6±0,05**
S. pyogenes	6,1±0,17	3,1±0,09*	4,6±0,09	1,8±0,11**	3,4±0,06	2,4±0,03**	2,8±0,06*	2,3±0,07**
C. albicans	4,7±0,08	1,6±0,03**	3,5±0,07	1,6±0,08**	3,1±0,09	1,3±0,06**	2,0±0,03*	1,5±0,04**

Примітка: * - $P < 0,05$
** - $P < 0,01$

UDC 579.61+547.83+615.11
DEGREE OF INFLUENCE OF REGIONALLY
BRANCHED OUT DERIVATIVES OF PHENOLUM
ON ADHESIVE AND ANTILYSOZYME
PROPERTIES CLINICALLY MEANING
PATHOGENS

Rudenko L.M.

In researches in vitro presence at some regionally branched out Phenolums in subbacteriostatic doses antiadhesive and antilysozyme properties is certain.

Keywords: derivatives of Phenolum, colonization, adhesion, a lysozyme.